

Bijlage VWO
2015

tijdvak 1

Turks

Tekstboekje

Sinema

Sinema insanın aynasıdır; yaşamının arka planındaki görünmeyenlerinin, görülmesini istemediklerinin, hayallerinin, umutlarının, kaygılarının bir rol modeliyle aktarımıdır. Aslında izlediğimiz her rol gerçek hayatımızdan bir kesittir; hayallerimiz, umutlarımız, kaygılarımız, acılarımız ya da

tutkularımızdır. Oyuncular da sadece birer 'elçi'dir, bizim perdeye yansımış hallerimizdir aslında. Birçok filmde, filmin hepimiz için farklı anlamlar ifade eden bir sahnesinde kendimizi bulmamız, kendimizle ilişkilendirmemiz, hatta o sahnelerin üzerimizde neredeyse psikoterapötik bir etki yapması da bundandır. Bazen bizimle benzer sorunları yaşayan bir oyuncunun bu sorunlarını nasıl çözdüğünü kendimize model alırız; biz de öyle çözmeye çalışırız. Kimi zaman çözümlenemediklerimize çare ürettiği için ona hayran kalırız. O karakter bize uzun zamandır bastırdığımız bir kaybı, yası, acıyı çağırıştırır; yıllardır kimse görmesin diye saklanılmaya çalışılanı ortaya serer. Zaman gelir o oyuncuyla birlikte ağlarız, korkarız ya da mutlu oluruz. İzleyici rolünden çıkıp filmin gerçek kahramanı ya da intikam peşinde koşan kötü karakteri olabiliriz; o bizizdir aslında, bizim yansımamızdır. Belki de yıllardır bilinçaltımıza bastırdığımız bir sorunumuzu o sahne ya da oyuncularla fark ederiz. Sinema bize bütün bu farkındalıkları, iç yolculukları, keşifleri sağlaması açısından da belki de sanatın en değerli, özgün, yaratıcı dalı olarak görülebilir.

Uzman Psikolog Tarık Solmuş'un 'Sinemada Psikoloji Eksenli' yeni kitabı iki ana bölümden oluşmaktadır. Öncelikle, belirli değerlendirme kriterleri göz önünde bulundurularak bugüne kadar yapılmış olan en iyi filmlere, yönetmenlere, oyunculara, oyuncu performanslarına, film festivallerine, ödüllere değinilmiştir. İkinci bölümde de, yine sinema ve psikoloji bağlamında herhangi bir filmdeki karakterlerin davranışlarını analiz ederken kullanılabilecek olan iki bilimsel/kuramsal rehber yer verilmiştir. Sonrasında da dünya sinemasından örneklerle yasaklı filmlerin arkasındaki psikolojik süreçlere ve ister ana, ister yan karakter düzeyinde olsun, bir psikolojik sorunu ya da bozukluğu barındıran filmlerin bir antolojisine yer verilmiştir.

Büyüyünce Ne Olacaktık Ne Olduk?

1. 'Büyüyünce ne olmak istiyorsun?' Düşünsenize 4 ila 17 yaşında bir çocuğa ne meslekle uğraşmak istediğini soruyorsunuz. Cevaplar anne-babanın mesleğine, en sevdiği oyunlara – doktorculuk, süper kahramanların paravan meslekleri, vs... – anne-babanın isteklerine göre değişiyor. Cevapların ne kadarı çocuğun yetenek ve ilgi alanlarını yansıtır; çoğu zaman çok azı.

2. Zaman değiştikçe toplum kabuk değiştiriyor, değerler farklılaşıyor. Eskiden çocuklar doktor, itfaiyeci, pilot gibi, insanların iyiliğini amaçlayan meslekleri istiyordu. Diğerlerine yardım etmek, toplumunun daha iyi olması için çalışmak, anne-babalarından aldıkları eğitim ve görgünün bir parçasıydı. Bugün çocuklar görünmek istiyor, dikkat istiyor, tanınmak istiyor. Dünya görsel bir hâl alıyor. Daha fazla güç ve popülerlik arayışında çocuklar. Ağlamayana meme yok misali. Ne kadar çok sesin çıkarsa o kadar iyi oluyorsun. Ne kadar çok insanın dikkatini çeker, ne kadar göz önünde olursan, o kadar güçlü oluyorsun.

3. Meslekler konusunda çocukların bilgisi yetersiz. Doğru meslek seçimini küçük yaşlarda yapabilmek için insanın kendini tanıması, yeteneklerini ve uğraşmaktan keyif aldığı aktiviteleri keşfetmesi önemli. Kendi kendini bilmek her şeyin başında geliyor. Tabii çocuğun bu kişisel keşfi kendi kendine yapması oldukça zor. Büyüklerin doğru yönlendirmesi yeteneklerin keşfi ve geliştirilmesi açısından çok önemli. Mesleklerin tanıtılması da çocukların hangi mesleği yapabileceğini görmesi için gerekli. Çocukluk döneminden itibaren hem çocuklara hem de ebeveynlerine farklı mesleklerin tanıtılması, çocukların kendilerine uygun mesleklere yönlendirilmesi gelişmiş bir toplumun olmazsa olmazı. Oysa Türkiye'de gerek çocukların gerek ailelerinin meslekler konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını görüyoruz. 'Renkli Ufuklar' projesi çocukları ve ailelerini mesleklerle tanıştırmayı ve çocukların bilinçli meslek seçimi yapmasını hedefliyor. Meslek seçimi yaparken, çocuklar mesleğin ilgilerini çekmesi üzerinde dururken, ebeveynler mesleğin toplumsal saygınlığına önem veriyor. Meslek seçimi konusunda sırasıyla çocuklar önce öğretmenlerini, sonra ebeveynlerini, son olarak ise televizyonu meslek seçimi alanında rehber olarak görüyor.

4. Çocuklar meslek seçimi yapmadan daha detaylı bilgiye ulaşma, farklı mesleklerden profesyonellerle temasa geçme konusunda istekli. “Meslekler hakkında bilgim yok” diyen çocukların yarısından çoğu, mesleklerin tüm özellikleri ile tanıtıldığı bir kaynağa ihtiyaç duyduğunu belirtiyor.

5. 11 bin gencin katıldığı araştırmanın sonuçlarına göre, çoğunluk hala klasik meslekleri tercih ediyor. Katılımcılar, içlerinde öğretmenlik, avukatlık, muhasebecilik, oyunculuk, polislik, danışmanlık, doktorluk, itfaiyecilik ve psikologluğun bulunduğu 10 meslekle ilgileniyor. Bundan 10-20 sene önce var olmayan teknolojilerin ve bilim alanlarının ilerlemesiyle ortaya çıkan mesleklerde çalışmak istediğini söyleyen gençlerin sayısı çok az. Dolayısıyla, gelecekte kalifiye elemanlar ve işgücü talebi arasında uyumsuzluk söz konusu olacak. İşin en kötü yanı, gençler klasikleşmiş mesleklerde eğitim alacak, okuldan mezun olduklarında belli koltuklar için kıyasıya bir rekabete girecekler.

6. Çok sayıda mezun göreceli olarak az sayıda iş imkânı olacak. Finansal krizin ertesinde kimse bankacı olmak istemiyor. Çok az sayıda çocuk halkla ilişkiler veya insan kaynakları alanında çalışmayı hedefliyor. Kimse madenlerde ya da çağrı merkezlerinde çalışmak istemiyor. Çoğu genç daha kalifiye, belli eğitimler gerektiren, beyin gücüne ihtiyaç duyulan işleri tercih ediyor. Son dönemlerin gözde mesleği aşçılık, araştırmaya göre artık çok istenen bir meslek değil. Sekreterlik ve kasiyerlik en az rağbet gören işler arasında.

7. Sadece 100 kişiden 9'u çocukluk hayalini gerçekleştiriyor. Ancak katılımcıların bir kısmı çocukluklarında yapmak istedikleri işle mevcut işleri arasında iyi kötü bir bağlantı olduğunu söylüyorlar. Bunun en temel açıklamasını kişinin küçük yaştan itibaren nelere ilgi duyduğuna, yeteneklerinin ne yönde olduğuna bağlamak mümkün.

8. Çocukluk hayalinizdeki mesleğe ne kadar yakınsınız? Çocuklukta belli mesleklerde başarılı ve mutlu olacağını hayal etmek güzel. Ancak çocukların yaşamda birçok şeyi yaşayarak öğreneceği gerçeğini atlamamaları lazım. Deneme yanılma yöntemi bazen en etkili yöntem olabiliyor. Mesleği uzaktan ne kadar araştırırsan da okulu bitirsen de bazen o masaya oturmadan o iş nasıl yapılır anlamak mümkün olmuyor. Kaygan zeminde yürümekten, kimi zaman tökezlemek kimi zaman düşmekten korkmamak gerek. Tabi fazla vakit kaybetmeyip ayağa kalkmak şartıyla...

Kayın Ağacı

1. Bu çalışmanın konusunu; Türk Mitolojisi'nde en önemli 'köken mitolojileri arasında yer alan 'kayın ağacı'nın 'kutsallaşmasının maddi, kültürel muhtemel nedenlerinin tespit edilmesi oluşturmaktadır. Bilindiği gibi 'mitolojiler, özellikle de 'yaşayan mitoloji'ler, bir kültürün ve dolayısıyla bir dilin kendini idrakiyle başlayan süreçte ortaya çıkan dış dünyayı algılama çabasıdır. Kendini onun içinde kendince anlamlı bir yere oturtur. Bunlar yorumlama alışkanlıkları olarak gelenekselleşen dünya görüşü veya halk felsefesi doğrultusunda bütün yenilenmelere rağmen tamamen ve kolayca ortadan kalkmazlar ve bir ölçüde hayatîyetlerini yeni oluşumlarda yer alan izleriyle devam ettirirler.

2. Bu bağlamda Türk mitolojisinde, Türklerin ortaya çıkışına dair köken mitlerinden birisi olarak yer alan 'ağaçtan yaratılma' veya 'kayın ağacı tarafından doğurulmuş olma' motifi ele alınacaktır. Buna bağlı olarak kayın ağacının 'kutsal' kabul edilerek başta 'adak' veya 'dilek bezleri'yle dilek dilenmesi, kâinatın, kökleriyle 'yeraltını', gövdesiyle 'yeryüzünü' ve dal ve yapraklarıyla da 'gökyüzü' şeklindeki 'üçlü' tasnifini şahsında

birleştiren bir yaşam sembolü ve kutsalı belirleyen, merkezi oluşturan 'axis mundi' olarak 'hayat ağacı' şeklindeki kabullerin 'kayın ağacı' etrafında toplanması sonucunun nedenleri üzerinde yeterince durulmamıştır.

3. Kayın kelimesinin bütün Türk dillerindeki yaygınlığı, eskiliğinin ve erken dönemden beri Türk düşüncesindeki önemini kolay kabul edilebilecek bir göstergesidir. Aynı şekilde, 'kayın' kelimesinin 'kadın' anlamına gelmesi de onun doğurganlığının, dolayısıyla bir köken mitinin kaynağına dönüşmesinin doğal sonucudur. Asıl cevaplanması gereken soru ise; 'neden kayın ağacı veya niçin kayın ağacı bu şekilde adlandırılarak etrafında söz konusu köken mitleri ve buna bağlı olarak çeşitli ritüeller ortaya çıkmış ve bu ağaç mitik zamanlardan beri gittikçe büyüyen bir kültürün objesi olmuştur?' şeklindeki soru olmalıdır.

4. 'Kayın ağacı' ve 'kutsallığı' bağlamında, geçtiğimiz yaz aylarında yaptığımız alan araştırmamızda elde ettiğimiz bilgiler, 'kayın ağacı'nın mitolojik kimliğinin oluşmasında son derece önemli bir yere ve role sahip olduğunu düşündüğümüz maddi kültürel özellikler, bize söz konusu mitsel düşüncenin oluşumu hakkında şu ipuçlarını verir nitelikte gözükmektedir:

Kayın ağacının kabuğu: Kayın ağacının kabuğu bir bütün olarak kolayca çıkarılabilir veya soyulabilir. Bu nedenle, ateşte ısıtılır veya kurutulursa oldukça sağlam olan kayın ağacı dallarının birkaçının yukarıdan çatılmasıyla oluşturulacak çadır iskeletinin kaplama malzemesi olarak kullanılmış ve 'deri' ve 'keçe' gibi daha geç dönemlerin kültürel materyalleri ortaya çıkıp üretilip tüketinceye dek, yazlık ve kışlık barınak yapımında kullanılmıştır. Kolay ve ucuz üretilmesi ve kullanılabilirliği nedeniyle 20. yüzyıl başlarına kadar bu tür çadırların Sibiry'a'daki varlığı bilinmektedir. Sağlam liflerden

oluşturduğundan ısıtılıp suda dövülmesi halinde “ilkel kumaş” diyebileceğimiz esneklikte bir materyale dönüşebilmekte. Şekillendirilip kurutulmuş da, en azından çeşitli ilkel örgü çanta veya sepet yapılabilmektedir. Bu uygulamanın doğrudan olmamakla birlikte temel fikir olarak çok daha sonra gelişecek olan ‘keçe’ yapımı ve ‘keçecilik’ zanaatının teknik ve pratik olarak öncüsü konumunda olduğu düşünülebilir.

Kayın ağacının dalları: Özellikle ateşte ısıtılıp kurutulma suretiyle başta ‘dayak’, ‘sopa’ ve yukarıda işaret ettiğimiz şekilde ‘çatılarak’ oluşturulan ‘çadır direği’ olmaya uygun özelliklere ve kullanıma sahiptir. Daha işlenmiş ve gelişmiş şekliyle ‘yay’, ‘ok’ sele sepet ve benzeri araç ve gerecin yapımında da kayın ağacının ince esnek dallarından yararlanılmıştır. Bunlardan bazıları balık yakalamada kullanılmaktadır.

Kayın ağacının külü ve talaşı: Kayın ağacının külünün geleneksel pek çok ilacın yapımında kullanıldığı bilinmektedir. Aynı şekilde kayın ağacının talaşı da, başta el, parmak ve ayaklardaki kesilmelerle oluşan yaraların sağaltılmasında olmak üzere çeşitli geleneksel halk ilaçlarının yapımında kullanılmıştır.

Kayın ağacının özsuğu veya sütü: Ağacın gövdesinin çizilmesi halinde dışarıya çıkıp akan ve ağaca saplanacak küçük bir kıymık yardımıyla toplanabilen özsuğudur. Şorlar ve Teleutlar, buna ‘kaynıng sünezi’ der. Bu ‘süt’ümsü görünümü ve ‘ağız sütü kıvamı’ndaki kayın özsuğu, adeta kayın, yani ‘kadın’ ağacının/ananın sütü olarak tasavvur edilmiş olmalıdır. Özellikle, sosyo-kültürel yapıya kadınların hâkim olduğu ‘anaerkil’ ve bitki ve ağaç köklerini devşirmenin esas geçim kaynağı olduğu ‘toplayıcılık’ döneminde, adeta süte yani ‘süne’ye sahip olan ve bir kadın gibi de akça-pakça olması nedeniyle Anadolu’da çoğunlukla ‘akçakavak’ dediğimiz kayın ağacının, Türk mitolojisinde ‘köken miti’ olacak kadar kutsanmasının belki de en önemli maddi kültürel nedeni budur.

5. Batı ve Doğu Sibirya’da bir okyanus gibi uzayan uçsuz bucaksız kayın ormanlarında, yiyecek içecek hiçbir şey bulamayıp aç kaldığınızda, kapısını keskin bir taşla ‘çal’arak, belki de böylece ‘korkut’arak, ‘süne’sini/sütünü istediğiniz kayın ananız, sizi esirgeyerek, açlıktan ölmenizin önüne geçecek, hemen her daim hazır, kolayca ulaşılan en yaygın kaynaktır. Kayın ağacının özsuğu tüketimi ve üretimi bu bölgede batı kökenli gazlı içecekler yayılincaya kadar hâkim konumdayken, günümüzde de daha çok mide hastalıkları başta olmak üzere geleneksel halk ilacı kimliğine yakın bir şekilde ikincil bir konumda üretilip tüketilmektedir.

6. Sonuç olarak, Türk mitolojisinde ‘köken miti’ olacak kadar merkezî bir yere ve role sahip ‘kutsal kayın ağacı’nın; Türk mitsel düşüncesinde, özellikle de ‘sütü’ nedeniyle doğurgan, esirgeyen ve besleyen bir ‘ana’ gibi tasarlandığını düşünmek mümkün gözükmektedir. Bu bağlamda, Türk Mitolojisi araştırmalarında sadece yakın ya da uzak geçmişte derlenmiş, yazıya geçmiş metinlerin oluşup şekillendikleri ve sözlü kültür ortamında saklanılarak nakledildikleri coğrafyayı ve onda yer alan flora ve faunayı metodolojik bir gereklilik olarak daima göz önünde bulundurmanın önemine dikkat çekmek yerinde olacaktır.

Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu

Apple iPhone

1. Dünyanın en ince akıllı cep telefonu olan Apple iPhone 5 tamamen yeni baştan tasarlanan 7.6 mm inceliğindeki anodize alüminyum gövdesi ile daha önceki iPhone 4S modelinden yüzde 18 daha ince ve yüzde 20 daha hafif bir ürün. Yeni iPhone 5 cep telefonu 4 inç büyüklüğündeki Retina Display ekranı ile tamamen yeni baştan tasarlanmış bir model. LTE ve DC-HSDPA gibi son derece hızlı kablosuz iletişim özelliklerine sahip olan Apple iPhone 5 akıllı telefon, dijital içeriğin çok daha hızlı indirebilmesine ve paylaşımına olanak tanıyor. iPhone 5 akıllı telefonun zaten oldukça 17 olan iSight dijital kamerası daha da iyi hale getirilmiş. Yeni baştan tasarlanan iSight kamera inanılmaz bir optik performansı sergiliyor.

2. Yeni 4 inç Retina ekranı ile iPhone 5 cep telefonu serinin daha önceki iPhone 4S modelinden daha fazla piksel ve çözünürlük sunarak çok daha üstün bir ekran deneyimi ve kalitesi sağlıyor. Ekranı daha uzun tasarlanması sonucunda Apple iPhone 5 tek el ile dokunmatik işlemler ve sayfa kaydırmalı gibi işlemlerde daha kolay kullanılabilir. Tüm bu gelişmiş özellikler, telefonseverlerin geniş ekran HD kalitesinde video filmlerini, beş günlük takvim sayfası ve internet sayfaları gibi görüntüleri optimize edilmiş Retina ekranda keyifle izlemelerine olanak tanıyor.

3. Apple iPhone 5 akıllı telefon LTE ve DC-HSDPA gibi son derece hızlı kablosuz bağlantı özelliklerini destekliyor. Böylelikle telefonseverler internet içeriğini daha hızlı görüntüleyebiliyor, indirebiliyor veya kesintisiz olarak izleyebiliyor. En son LTE teknolojilerini desteklemek amacıyla Apple kendine özgü bir LTE çözümü geliştirerek cihazın yeni tasarımına uygun şekilde göz alıcı hızlarda bağlantı imkanı getiriyor. Apple tarafından yeni baştan tasarlanan A6 işlemci, 4 inç büyüklüğündeki yeni Retina ekran ve daha uzun pil ömrü gibi özelliklere sahip olan Apple iPhone 5 akıllı cep telefonunun yeni özelliklerinden maksimum performans ve etkili kullanım sağlıyor.

4. Beyaz-gümüş ve siyah-arduvaz renk seçenekleri ile gelen iPhone 5 akıllı telefon eylül ayı içerisinde satışa sunuluyor. iPhone 5 cep telefonunun bugüne kadar geliştirdikleri en güzel tüketici ürünü olduğunu ifade eden Apple Kıdemli Başkan Yardımcısı Philip Schiller sözlerini şöyle sürdürdü: "İnanılmaz sayıda yeniliği ve gelişmiş teknoloji özelliği son derece ince ve hafif bir 18 içerisinde mücevher gibi göz alıcı tasarım çizgileriyle ve 4 inç büyüklüğünde Retina Display ekran beraberinde yüksek hızlı A6 işlemci ve son derece hızlı kablosuz bağlantı özellikleriyle bir arada daha uzun pil ömrü eşliğinde telefonseverlerin beğenisine sunuyoruz."

5. iPhone 5 cep telefonunun gelişmiş ses özellikleri arasında daha yüksek kalitede ses amacıyla direkt mikrofon sistemine yer verilmiş. Bu sistem yeni gürültü engelleme teknolojisi ile arka plandaki gürültü seslerini hafifletiyor. iPhone 5 cep telefonu geniş bant ses desteği aracılığıyla daha keskin ses netliği ve daha doğal sesler sağlıyor. Apple'ın yeni EarPods özelliğine sahip olan yeni iPhone 5 cep telefonu göz alıcı tasarım çizgileriyle daha dayanıklı ve daha kaliteli 20 ile üst sınıf kulaklıklarda görülen bir performans sergiliyor.

6. Ayrıca geliştirilmiş görüntü sabitleme desteğine sahip yeni video fonksiyonu çekim ekranında 10 kişiye kadar insan yüzünü tespit edebiliyor ve video kayıt işlemi esnasında dijital fotoğraf çekebiliyor. Telefonun ön tarafındaki yeni FaceTime HD kamera 21 kalitede FaceTime görüntülü görüşmeler yapılmasını sağladığı gibi kullanıcıların kendi kendilerini çekebilmelerine ve 720p HD kalitesinde video kaydedebilmelerine imkan veriyor. Apple iPhone 5 akıllı telefon iCloud'un Shared Photo Streams sistemi sayesinde dijital fotoğrafların kolayca paylaşılmasını sağlıyor.

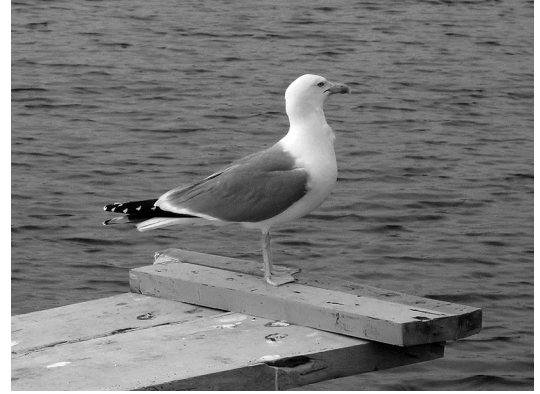
7. iOS 6 işletim sistemine sahip olan iPhone 5 akıllı telefon 200'ün üzerinde yeni kullanım 22 sahip olan bu işletim sistemi ile telefonseverlerin pek çok beklentisine cevap veriyor. Bu özellikler arasında Apple tarafından kartografisi tasarlanan yeni Maps uygulaması, adım adım navigasyon, telefon rehberi ve takvim destekli Facebook entegrasyonu, yeni dil destekleriyle Siri özellikleri, Siri ve Facebook destekli Photos, Safari ve Maps uygulama entegrasyonu ve iCloud üzerinden Shared Photo Streams paylaşım olanakları yer alıyor.

8. Beyaz & gümüş ile siyah & arduaz renk seçenekleri ile gelen Apple iPhone 5 akıllı telefonun ABD satış fiyatları 16 GB modeli için 199 USD, 32 GB modeli için 299 USD ve 64 GB bellek kapasiteli modeli için 399 USD olarak belirlenmiş. Apple iPhone 5 akıllı cep telefonu 21 Eylül tarihinde ABD, Avustralya, Kanada, Fransa, Almanya, Hong Kong, Japonya, Singapur ve İngiltere'de satışa sunuluyor. Telefonseverler 14 Eylül Cuma tarihinden itibaren Apple iPhone 5 ön siparişi verebilecekler. Apple iPhone 5 cep telefonu 28 Eylül tarihinden itibaren ise dünya çapında 22 ülkede daha 23 sunuluyor.

9. Apple iPhone 5 cep telefonunun test örneği elimize ulaştığında yüksek çözünürlüklü test fotoğrafları ve HD kalitesinde video görüntüleri eşliğindeki kapsamlı bir iPhone 5 incelemesini sizlere sunacağız.

Martı

1. 26 yaşında genç bir kız... Siyah, uzun, bukle bukle saçlar... İri gözleriyle zaman zaman kederli, dalgın, umutsuz... Bir gün kendisine: “Şu an ne düşünüyorsun?” diye sordum. O da: “Uzaklara gitmeyi, çok uzaklara....” dedi, eliyle dağların ötelerini işaret ederek. “Gökyüzünün sonsuzluğunda bir martı kadar özgür ve tek başına...”

2. Hepimiz aynı manaları içerdiğini sandığımız kelimelerle konuşarak uzlaştığımızı düşünüyoruz. Oysa parmak izi dahi farklı olan bizlerin duygu ve düşünce dünyamızın aynı olması nasıl mümkün olabilir? Bu nedenle kelimelerin minderlerini kaldırdığımızda gerçekte özgürlük dediğimiz şey bazılarımız için engelleri aşarak martılar gibi hür yaşamayı, bazılarımız için farklı mekânların keşfiyle ‘varışın heyecanını duymayı’, bazılarımız içinse ‘dönüşün sıcak buluşmasını düşlemeyi’ simgeleyebilir.

3. Psikolojide bu ‘Harita, bölgenin kendisi değildir.’ şeklinde tanımlanır. Yani her kelimenin kendi deneyimimizle bir anlam bulduğuna işaret edilir. Yaklaşık beş hafta önce, yanımda mesai arkadaşlarımdan biri olarak görev yapmaya başladığı günden bugüne özel hayatı hakkında çok az konuşmayı tercih ettiğini fark ediyordum, ancak bunun daha çok yeni işine alışmak telaşından kaynaklandığını düşünüyordum. Her şeye rağmen o gün bu kısa paylaşımımızın üzerinde fazlaca durarak onu sıkıkmak istemedim.

4. Daha önce çok az iş deneyimi olduğu halde sorumluluklarını bilen bir genç kızdı. Ona temel bilgileri vermek yeterliydi. Son derece mantıklı düşünüp seri hareket edebilen biriydi. Sabahları vaktinde gelip zihnindeki program çerçevesince yapılması gereken günlük işleri öncelik sırasına göre tasarlar ve sonuna dek bitirme kararlılığı ile işine başlardı. Sonra da sanki onu onaylayan bir söz söylememi bekler gibi ya da neyin eksik olduğuyla ilgili uyarmamı istercesine yanıma gelerek fikrimi alırdı. Ben de her şeyin yolunda olduğunu övgüyle tasdik ettiğimde tıpkı muzaffer bir komutan edasıyla mutfağa gidip, üzerine yorgunluk kahvesi içerdi. Bir gün böyle karşılıklı otururken özellikle kim tarafından sevmeyi dilediğini öğrenmek istediğimde bir anda o dalgın duruşundan silkinerek önce sessizliğin farkına vardı, sonra benim sesimin, sonra da sorunun kendisinin. Elindeki fincanı masanın üzerine sertçe koyarak: “Ailemin beni sevdiğini bilmeyi isterdim.” dedi. “Tabii eğer ortada gerçekten bir sevgi varsa ...”

5. Boynunda hiç çıkarmadığı özgürlük amblemini sembolize eden büyükçe bir kolye asılıydı. Oldukça titiz çalışan genç bir kız olmasına karşın kıyafetleri genellikle özentisiz ve uyumsuz, saçları dağınık ve bakımsızdı. Yaşıtlarının aksine kilolu oluşunu ise dert etmemekteydi. “Hiç mi ailen tarafından sevildiğini hissettiğin olmadı?” diye sorduğumda omzunu silkeleyerek ve kayıtsızca: “Hiç kadar hiç...” diye yanıtladı. Gerek sözlerinden gerek tavırlarından çok incinmiş olduğu anlaşılıyordu.

6. Kısa bir süre sonra anne ve babasının ilkokulu bitirirken mezuniyet törenine gelişleri ve tören boyunca belgesini alırken başarısını coşkuyla kutladıklarıyla ilgili özel geceyi ve çekildikleri fotoğrafları anımsadı. Hiç diyerek yaptığı genellemeden sonra açtığı bu parantez onu hem şaşırttı hem de çok duygulandırdı.

7. Bazen zihnimizin buna benzer genellemeler yaparak biz farkında olmadan bazı yargılarda bulunduğu tanıklık ederiz. Gün içinde birkaç şahısla bazı anlaşmazlıklar yaşamış olsak ‘asla kimseye güvenmemelidir’ ve hatta ‘herkes her zaman bize karşıdır’. Üst üste iki kere aynı hatayı yapmaya kalksak hiç kafamız çalışmaz ki; zaten işe yaramaz biriyizdir. İşlerimizden biri tasarladığımız şekilde sonuçlanmadığında nedense daima şanssızlıklar gelir bizi bulur. Üstelik bugüne dek hangi isteğimizin kolaylıkla gerçekleştiğine şahit olmuşuzdur? Bir yakınımız yanlışlıkla selam vermeden yanımızdan geçip gitse, sanki altı milyar insanı karşımıza almış gibi hiç kimsenin bize yeterince değer vermediğine karar veririz. ‘Değersizim, anlaşılmıyorum, şanssızım, beceriksizim...’ ‘Herkes, hep, her zaman, hiç, asla, hiç kimse...’ Bütün bu ibareler fikrimizi ve zikrimizi fazlasıyla işgal ederek adeta birer kafes gibi her geçen gün yaşam alanımızı daraltmaktadır.

8. Bunun yanı sıra biz de mevcut olumsuzluklara büyüteçle bakarak durmadan nedenleri üzerinde düşünmeye devam ettiğimizde var olan güzellikleri tamamen görmezden gelerek tersliklerin tekrarını mümkün kılmaktayız. Sürekli ilgisizlikten şikâyet eden, anlaşılmadığını düşünen, hastalık hastası, aldatma korkusu veya yoksulluk kaygısı ile dolu olan insanların hayatlarını inceleyelim: Boğuştukları sorunlar, konuştukları sorunların aynısı değil mi ya da konuştukça bir süre sonra bahsini ettikleri korkularıyla yüz yüze gelmiyorlar mı?

9. Genç mesai arkadaşşıma dönüp dedim ki: “Her kalp atışın sana sevgi üzere var kılındığını hatırlatsa, her adımın seni sana yakınlaştırarak kendini keşfe doğru yol aldırsa, bu ne esrarengiz bir özgürlük macerası olurdu senin için! Nereye gidersen git, nerede olursan ol, aslında özgürlüğün, zamanın ve mekanın ötelinde kendi özüne yaptığın büyü bir yolculuk olduğunu bildiğinde şunu da bileceksin; sen gerçek bir

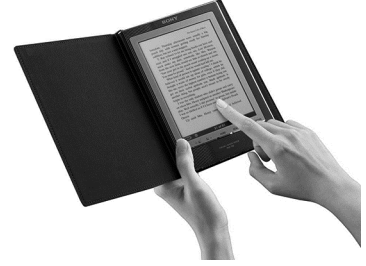
martısın, evrense senin gökyüzün....” İri gözleriyle yüzüme dikkatle bakarken gördüm, kaygılarının damlalar halinde yanaklarını yıkayarak uzaklaşmaya başladığını ...

10. Kişisel gelişim uzmanlarının da kaydettiği gibi sanki beynimizde kendimizi 29 hazır bir mahkeme ve bazı lüzumsuz kurallardan oluşan jüri üyeleri oluşturmuş bulunmaktayız. Mutsuz olmak için ne kadar çok, mutlu olmak için ne kadar az nedenimiz olduğunu fark edebilirsek ‘sınırlayıcı kuralların’ yaşamımıza olan etkisinin boyutlarını da anlayabiliriz. Hatta hiç vakit kaybetmeden bir an önce anlamaya başlayabiliriz.

11. Kendisiyle en son, yanımdan ayrılmasından dört ay kadar sonra yolda tesadüfen karşılaştığımızda sohbet etme imkânımız oldu. Bana ayaküstü de olsa hayatındaki gelişmelerden bahsederken özellikle bakımlılığı, kıyafetlerinin daha zarif ve uyumlu oluşu dikkatimi çekti, bir de boynunda hep asılı duran özgürlük ambleminin yokluğu. Nedenini merakla sorduğumda, anahtarlığındaki martı figürünü göstererek: “Unuttunuz mu; ben bir martıyım, evrense benim gökyüzüm ...” diye tebessümle yanıtladı.

e-Kitap

Son yıllarda dünyada e-kitap (e-book) satışları inanılmaz bir hızla artıyor. Kitapların dijital kopyaları basılı kopyalarına göre daha çok satılıyor. Fakat özellikle 'teknolojiye uzak kesimlerde' dijital kitapların nasıl kullanılacağı, ne türden cihazların alınması gerektiğine yönelik bir kafa karışıklığı hüküm sürüyor. Bu yazıda, e-kitaplara hangi yollardan ulaşılacağı gibi konulara değinmek istiyorum. e-kitap okumak pek çok açıdan PDF dosyası okumaya benzetilebilir. Bir e-kitap dosyasına, bir de o dosyayı açabileceğiniz bir cihaza (Bilgisayar, Amazon Kindle, Sony Reader gibi) sahip olmanız yeterlidir.

e-kitaplar değişik formatlarda piyasaya sürülür. Bunlardan en çok bilinenleri şunlardır:

- **ePUB**: Açık bir e-kitap standardıdır. Sony, Kobo, Google, idfix, D&R, Gutenberg gibi şirket ve kurumlar bu standardı kullanır. Türkiye'de yayımlanan e-kitaplar bu formatı kullanır.
- **Mobipocket**: Amazon Kindle tarafından desteklenen ücretsiz bir formattır (.mobi).
- **AZW**: Amazon Kindle tarafından desteklenen Amazon'un kapalı formatıdır (.azw).

Sizin de fark etmiş olabileceğiniz gibi, e-kitap format savaşının iki tarafı vardır: Amazon ve diğerleri. Kitaplarınızı nereden aldığınıza, hangi şirketin e-kitap okuyucusunu satın aldığınıza bağlı olarak siz de bu iki taraftan birinde yer almış oluyorsunuz. Amerika'da yaşıyorsanız, bu konuda büyük ihtimalle bir ikilem yaşarsınız. Fakat Türkiye'de yaşayanlar için durum biraz farklı; zira, daha önce de söylediğimiz gibi, Türkiye'de e-kitaplar (şimdilik) yalnızca ePUB formatında satılıyor. Amazon Kindle sahibiyse (ya da satın almayı düşünüyorsanız) satın aldığınız bütün kitapları Mobi formatına çevirmeniz gerektiğini aklınızdan çıkarmayın.

ePUB ve Mobipocket formatlarını birbirine çevirmek mümkün. Calibre, format çevirme dışında e-kitaplarınız için kütüphane olarak da kullanabileceğiniz yararlı bir yazılım. Fakat, formatlar arası çevrimin de kendine özgü sorunları var. Bu sorunlardan en önemlisi DRM. DRM, dijital eserlerin kolayca kopyalanmasını engellemek için geliştirilmiş bir erişim yöntemi. Bu yöntemle göre, satın aldığınız bir dijital ürünü, yalnızca belirli bir DRM formatını destekleyen cihazlarla kullanabiliyorsunuz. Bu nedenle Amazon'dan satın aldığınız bir e-kitabı Sony Reader ile, ya da idfix'ten satın aldığınız bir e-kitabı Amazon Kindle ile okumanız (DRM kilidini kırmadığınız sürece) mümkün değil. Piyasada yaygın olarak kullanılan iki DRM yöntemi var:

- **Amazon**: Amazon (Kindle) tarafından kullanılan DRM yöntemi.
- **Adobe Digital Editions (ADE)**: Geriye kalan e-kitap şirketlerinin çoğu (bu arada idfix ve D&R) tarafından kullanılan DRM yöntemi.

Bu sisteme göre, bir e-kitabı satın aldığınızda, o kitabı fiziksel olarak satın almış değil, yalnızca lisanslamış oluyorsunuz. Kullanılan lisans modelini destekleyen yazılım ve cihazları kullanarak satın aldığınız kitabı okuyabilirsiniz, fakat kopyalayamaz, paylaşamaz, ya da (yasal çerçevede) formatını değiştiremezsiniz. Gutenberg gibi kaynaklardan edinebileceğiniz ücretsiz kitaplar DRM kullanmaz. DRM'siz kitapları istediğiniz formata çevirerek istediğiniz cihazda okuyabilirsiniz.

Türkiye'de yaygın olarak kullanılan format ePUB olduğundan bu formatı daha yakından incelemekte yarar olabilir. Diyelim idefix'ten ya da D&R'dan bir e-kitap satın almayı düşünüyorsunuz. Bu durumda takip etmeniz gereken adımlar şöyle:

- Öncelikle bilgisayarınıza Adobe Digital Editions (ADE) programını kurun ve bir kullanıcı hesabı oluşturun.
- Sonra idefix hesabınızla ADE hesabınızı birbirine bağlayın. idefix ve D&R bunu nasıl yapabileceğinizi ilgili sayfalarında açıklıyor. Oldukça kolay bir işlem.
- Bağlantıyı sağladıktan sonra artık kitap satın alabilirsiniz. Aldığınız kitap idefix ve D&R sunucularıyla bağlantı kurduktan sonra, size kitabı indirebilmeniz için bir link sağlanır. Bu linke tıklayıp dosyayı bilgisayarınıza indirin.
- Bu dosya kitabın nasıl indirilebileceği bilgisini içerir. Dosyayı Adobe Digital Editions programıyla açtığınızda programın kitabı indirmeye başladığını göreceksiniz. İndirme işlemi tamamlandığında program kitabı açacaktır.

idefix'ten ya da D&R'dan satın alacağınız bütün cihazlar ePUB formatını ve Adobe Digital Editions DRM formatını destekler. Bunun dışında Android, iPhone, iPad gibi taşınabilir cihazlarınıza yükleyeceğiniz programlar sayesinde kitaplarınızı bu cihazlardan da okuyabilirsiniz. Eğer kitap alışverişlerinizi idefix'ten yapıyorsanız, idefix Kitaplık programını kullanmak isteyebilirsiniz. Bunların dışında, indirdiğiniz kitapları bilgisayarınızdan okumanız da mümkün. Kitapları not alarak okumayı sevenler bu seçeneği de değerlendirebilirler; zira, okuyucu cihazlarda not almak her zaman pek kolay olmayabiliyor.

Öte yandan, e-ink (e-mürekkep, elektronik mürekkep) teknolojisine sahip cihazların gözleri daha az yorduğunu belirtelim. iPad, iPhone, Android Tablet ya da bilgisayar ekranından okumak ister istemez gözlerinizi yoracaktır. Arkadan aydınlatmalı TFT-LCD ya da OLED ekranlar, ne kadar net olurlarsa olsun, kitaptan okumanın rahatlığına yaklaşamazlar. Öte yandan e-ink teknolojisi, arkadan aydınlatmalı olmadığından gözlerinize dosttur. Yine aynı nedenle pil ömrü çok daha uzundur. Bir şarjla binlerce sayfa kitap okuyabilirsiniz. O nedenle, 'e-kitap okumak için tablet mi almalıyım, yoksa e-ink cihaz mı almalıyım?' diye düşünüyorsanız, sorunuzun cevabı basit: e-ink. Fakat e-ink cihazların renkli olmadığını, internette gezinmek, e-postaları kontrol etmek gibi işlevlerinin ya hiç olmadığını ya da çok sınırlı olduğunu hatırlatmakta yarar var.

Kurduğumuz Hayaller

Jules Verne, bilim kurgularında denizaltılardan, uzay gemilerinden haber verirken bizde de bilim kurgu vardı; Ankara'ya girenler röntgen cihazıyla karakterine, kimliğine göre sınıflandırılıyordu. Herkes hayal ettiğine kavuştu; Batı yüksek teknolojiye, biz insanları sınıflandırmaya. 'Fennî Edebiyat', bu coğrafyadaki bilim kurgunun izlerini sürüyor.

'Osmanlı Bilim Kurgusu: Fennî Edebiyat'; kapsamlı bir araştırma olmasının ötesinde, bu kitabın asıl önemi, iddia etmeyip soru sormasından kaynaklanıyor. Yani bizim halk olarak pek de alışık olmadığımız bir şeyi yapıyor! "Acaba Osmanlı'da bilim kurgu var mıdır?" diye soruyor, kitap boyunca da bu soruya cevap bulmaya çalışıyor.

Hasan Rüşenî Barkın, Refik Halit, Abdülhak Hâmid, Yahya Kemal, Behlül Dâna, Ahmet Mithat, Molla Davudzade Mustafa Nâzım, Celal Nuri gibi isimlerin yapıtlarına bakarsak, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında, edebiyatımızda bir bilim kurgu kıpırdanması olduğunu ve pek de devam etmediğini görürüz.

O dönem Fennî Edebiyat diye adlandırılan bilim kurgunun edebiyatımıza iyi kötü yansımalarının temel nedeni Batılılaşma ve Batı ilmini Osmanlı'ya nakletme hevesiyse, özel nedeni de Jules Verne'dir bana göre. Dünya edebiyatını çok yoğun biçimde etkileyen ve dönemin bilimsel gelişmelerine neredeyse öncülük eden Verne'nin eserleri, 1875'ten itibaren bizde de çevrilmeye başlanmış ve okurun yoğun ilgisiyle karşılaşmıştır. Tabi ki bilim kurgu yazarı olarak değil; fennî masal yazarı olarak! Genel anlamda Osmanlı uleması bu yeni tarza ihtiyatla yaklaşırken, "Bu gibi eserler hakâyık-ı fenniyyeyi hikâye suretinde tasvir ettiklerinden tatlı tatlı okunur" (Osmanlı Edebiyatı Numuneleri-1894) diyenler olduğu gibi, Ahmet Mithat daha da ileri gitmiş, 'Roman ve Romancılık Hakkında Mütâlaamız' adlı yazısında, hayal ve hayalî olanla üretilen bir gerçekliği savunduğu için Jules Verne'nin Emile Zola'dan üstün olduğunu söylemiştir.

İlmin Beşiği ABD

Konunun bir ilginç tarafı da, Ahmet Mithat'ın 'Fennî Bir Roman Yahut Amerika Doktorları' adlı yapıtıyla beraber ilk örnekleri verilen Fennî Edebiyat'ın, yüzünü Avrupa'ya değil de ABD'ye dönmüş olmasıdır. Bilimin geliştiği ve yayılacağı yerin ABD olacağı düşüncesi hâkimdir. Benzer biçimde Refik Halid Karay'ın 'Hülya Bu Ya...' adlı metni de 'Bir Amerikalı seyyahın Ankara'ya dair müşehedatı' altbaşlığıyla yayımlanmıştır ve teknoloji bağlamında yüzümüzü ABD'ye döndüğümüzü gösteren örneklerden biridir.

Bu dönem ütopyalarında (edebiyata daha çok rüyada geleceğin görülmesi biçiminde yansıyor) Batı sömürgeciliğinin “İslam’ın yaygınlaşmasıyla birlikte yok olacağı” öngörülüyor. Bu açıdan baktığımızda, tarih boyunca karşı karşıya gelinen ve sürekli savaşılan Hristiyan Avrupa’nın yerine ABD’nin yüceltilmesi ve gelecek ile ilgili tahminlerde örnek alınması gayet doğal görünüyor.

Uzun lafın kisası, edebiyatın ve bilim kurgunun yol gösterici özelliği burada da karşımıza çıkıyor. Avrupa eksenli Batılılaşma çabalarına karşı Demokrat Parti döneminden itibaren başlayan ve günümüzde hızla ilerleyen ‘Küçük Amerika’ olma özleminin ve politik açılımlarının siyasi-ekonomik nedenleri araştırılırken, Osmanlı fennî edebiyatına şöyle bir göz atmak bile birçok veriyi gözler önüne serer.

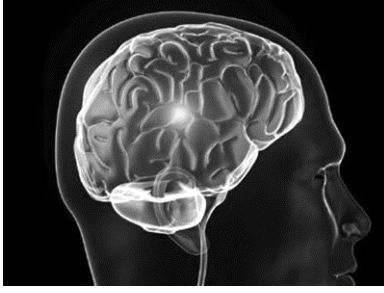
Elbette konu hülyalar ve rüyalar olunca, özlemlerin işin içine girmesi de kaçınılmaz olur. Refik Halid Karay’ın ‘Hülya Bu Ya...’ adlı yapıtı başta olmak üzere, birçok metinde geri kalmış Avrupa, ABD karşısında teknolojik olarak alıp başını gitmiş bir Osmanlı ya da Türkiye ile karşılaşıyoruz. Örneğin otomobille şehre gitmek isteyen ABD’li seyyaha rehber güler; çünkü Ankara’da otomobile gerek yoktur, yollar kendiliğinden hareket etmekte, sizi istediğiniz yere götürmektedir. Teknolojide bu denli ileri giderken maneviyatı bir kenara bırakmamış olmamız da dikkate değer. Polisler şehre giren herkesin röntgenini çekmekte ve ruhun röntgenini çeken bu cihaz sayesinde insanları karakterli ve karakterlessiz olarak ikiye ayırmakta, tahmin ettiğimiz gibi karakterlessiz olanları şehre sokmamaktadır.

Herkes Hayaline Kavuşuyor

Bu tür araştırma kitapları, bir yandan çeşitli çalışmalarda yararlanabileceğimiz bir kaynaktır, diğer yandan kendi tarihimize ve bulunduğumuz konuma bakmak açısından yol gösterme özelliği taşır. Bu değerli kitabı okurken ister istemez edebiyat-hayat çerçevesinde bir karşılaştırma yaptım. Jules Verne ‘Aya Seyahat’te, dünya dışına çıkarken yerçekimini etkisiz kılacak bir hıza ulaşmaktan söz etmiş, ‘Ayın Çevresinde’ adlı romanında ağırlıksızlığın yarattığı etkiyi gerçeğe tıpatıp uyan biçimde anlatmış, uzay gemisinin ateşlenişini ve Pasifik Okyanusu’na inişini ayrıntılarıyla göstermişti. Anlattıkları gerçek oldu. Hatta 1969’da Apollo 11’in indiği yer, Jules Verne’in romanındaki uzay gemisinin indiği yerden sadece birkaç mil uzaktaydı. ‘Deniz Altında Yirmi Bin Fersah’ta, henüz denizaltının ve oksijen tüpünün bilinmediği bir dönemde Kaptan Nemo’nun Nautilus adlı denizaltısıyla tanıştırmıştı bizi. Sonra bunların hepsi birer birer gerçek olduğu gibi, bilim ve teknoloji hız kesmedi, uzay teknolojisinden bilgisayar teknolojisine, oradan genetik gelişmelere doğru akıl almaz bir hızla ilerledi dünya. Demek ki, insan ne yapıp ediyor, hayallerine kavuşuyor.

Altay Öktem

Dil, Beynin Neresinde?

Canlı türleri içinde dilin en zengin ve çeşitli biçimde ortaya çıktığı tür olan insanlarda, dilin tek organı beyindir. Dil ile beyin arasında ne gibi bir ilişki var? Dil şebekesi nedir ve insan beyninin neresinde bulunur? Sağ ya da sol elini kullanan kişilerin dil şebekesinin konumu ile arasında bir bağlantı var mı? Birden çok dil bilen kişinin beyni ile tek dil bilen beyni

arasında fark söz konusu mu?

Evrimsel, gelişimsel, biyolojik, sosyal ve kültürel bir iletişim aracı olan dil, en zengin ve çeşitli haliyle canlı türleri arasında insanda anlam buluyor. Yalnızca sese değil, aynı zamanda grafik sembollere de dayanıyor. Dilin gelişimsel olduğunu ifade eden Üsküdar Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Oğuz Tanrıdağ, doğumdan sonra ortaya çıkan dilin yaşam boyu gelişme gösterdiğini söyledi.

“Konuşma, anlama, adlandırma, yazma ve okuma işlevlerine genel olarak dil işlevleri adını veriyoruz. Dil işlevlerinin beyinle olan özel ilişkileri 1860’lardan başlayarak teker teker çözülmüş ve sonunda bu işlevlerin kendi aralarında da bağlı olmak üzere beyinde özel bir yapılanmayı gerektirdiği ortaya çıkmıştır. Bu yapılanmaya beyindeki dil şebekesi diyoruz. Bu tarihlerden itibaren otopsi çalışmalarının sağladığı verilerle önce konuşma, sonra anlama ve sonrasında da okuma ve yazma işlevlerinin beyindeki altyapıları ortaya konulmuştur.” diyen Tanrıdağ, dil şebekesinin beyinde bulunduğu yerin insanlarda farklılık gösterdiğine dikkat çekti.

İnsanlarda beyindeki dil şebekesinin en önemli özelliği bu şebekenin insanların büyük bir bölümünde sol beyin yarısı içinde bulunmasıdır. Dil işlevleriyle ilgili harekete geçirici merkezler birbirleriyle bağlı biçimde bu yarının içindedir. Sonraki yıllar içinde yapılan araştırmalar, beyinde var olan dil şebekesinin konumuyla insanların baskın olarak hangi ellerini kullandıkları konusunun yakından ilişkili olduğunu göstermiştir.

Şöyle ki; sağ elini sol eline göre daha becerikli kullananların hemen hemen tamamında beyindeki dil şebekesi sol tarafta olmakta; sol elini sağ eline oranla daha becerikli kullananların ise yaklaşık üçte ikisinde bu durum sürerken geriye kalanlarda bu şebekenin beyin sağ tarafında yer aldığı anlaşılmıştır. Bunun nedenleri tartışmalıdır.

Dilin beyindeki gelişiminin nasıl olduğuna ilişkin değerlendirmelerde bulunan Tanrıdağ, insanların dil için hazır bir beyin mekanizmasıyla doğduğunu söyledi.

Çocuğun erken dönemde ya da beklendiğinden daha erken konuşması belleğinin güçlü olduğunu gösterir. Dolayısıyla konuşma zekâyla ilintilidir. Çocukların birden fazla dil öğrenmelerinin etkileri tartışmalıdır. Zekâ ve bellek kapasiteleri yüksek olan çocuklarda bu daha çabuk ve sorunsuz olmasına karşın, çok dilliliğin bazı çocuklarda kekemeliğe yol açabildiği ileri sürülmüştür.

Birden çok dil bilmenin beyin üzerindeki etkisine ilişkin de bilgi veren Tanrıdağ, farklı dillerin beyinde değişik alanlarla ilintili olmadığını bildirdi. Bugüne kadar bu konuda yapılan araştırmaların öğrenilen farklı dillerin beyinde aynı dil şebekesince temsil edildiğini gösterdiğini vurgulayan Tanrıdağ, öğrenilen her yeni dil için farklı beyin alanı değil, benzeri alan kullanıldığını belirtti.

Farklı dillerin aynı beyin alanları içinde temsil edilmesi, farklı zamanlarda arşivlenen dosyaların aynı kütüphanede saklanmasına benzetilmektedir. İnsan belleğinin özelliğinden dolayı önce öğrenilen dil (ana dil) her zaman daha fazla anımsanan dil olmaktadır. Bu dilin kullanılmasının sürdürülmesi dil belleğini daha da sağlamlaştırmaktadır. Nitekim bu yüzden konuşma sorunu yaşayan çok dilli insanlarda bu dil bozukluklarından düzelme birbirleriyle bağlantılı olmaktadır. Bu konuda yaşanan gelişmeler Pitres Kanunları olarak bilinir. Buna göre bir insanda çoklu dil bozukluğu oluştuğunda; düzelme önce ana dilden ve çok kullanılan dilden başlar. Ana dil aynı zamanda çok kullanılan dilse bu düzelme daha da belirgindir. Bunun dışında, bilinen diller aynı dil ailesine mensuplarsa örneğin Fransızca, İspanyolca ve İtalyanca ise bunların düzelmeleri birbirine yakın olur. Ancak, bilinen diller Türkçe, İngilizce ve Japonca ise, bunların düzelmelerinde ana dil ve kullanım özellikleri daha fazla devreye girer.

Zamanda Yolculuk

Vanderbilt Üniversitesi'nden fizikçi Tom Weiler ve Chui Man Ho'ya göre CERN'de bulunan Büyük Hadron Çarpıştırıcısı (BHÇ) sayesinde zamanda yolculuk yapılabilir.

Profesör Weiler henüz daha yolun başında olduklarını kabul etse de, kuramlarının hiçbir fizik yasasıyla ters düşmediğini de ekliyor. Weiler ve Ho'ya göre BHÇ gibi bir makineyle maddenin zamanda yolculuk yapması 'kuramda' mümkün.

Araştırmamanın çıkış noktası ise bilim insanlarının BHÇ ile bulmayı umdukları Higgs bozonu ya da diğer adıyla 'Tanrı parçacığı'. Bazı bilim insanlarına göre Higgs bozonu ortaya çıkarsa onunla birlikte Higgs birliği adı verilen ikinci bir parçacığa da ulaşılabilir.

Weiler ve Ho'ya göre bu birlikler, beşinci bir boyuta geçip zamanda yolculuk yaparak geçmişte ya da gelecekte tekrar ortaya çıkabilme özelliğine sahip olmak zorunda.

Weiler, kuramın en ilginç yanlarından birini şöyle açıklıyor: "Zaman yolculuğu denince, akla gelen büyük çelişkilerin hiçbirine meydan vermiyor. Örneğin bir adamın kendi doğumundan önceki bir tarihe gidip babasını öldürmesi mümkün değil; çünkü zamanda yolculuk yalnızca bu parçacıklara özgü bir durum. Ancak, bilim insanları Higgs birliklerini denetleyebilirlerse, o zaman geçmişe ve geleceğe ileti gönderilebilir."

Bu kuramın sınanması için önce CERN'deki araştırmacıların Higgs birli parçacıklarını ve çürüme ürünlerini ardı ardına gözlemlemesi gerekiyor. Weiler ve Ho'ya göre bu parçacıklar, zamanda geriye giderek kendilerinin oluşmasını sağlayan çarpışmaların öncesinde ortaya çıkabiliyor.

Weiler ve Ho'nun çıkış noktasıysa 'her şeyin kuramı' olarak da bilinen 'M-kuramı'. Küçük bir grup kuramsal fizikçinin geliştirdiği M-kuramı, bilinen tüm atom altı parçacıkların ve yer çekimi gibi güçlerin özelliklerini araştırıyor ve bunu yaparken bildiğimiz dört boyut yerine 10 veya 11 boyuttan yararlanıyor. Bu araştırmalar, evrenin 4-boyutlu bir membran (zar) veya çok-boyutlu uzay-zamanda süzülen ve 'bulk' olarak da adlandırılan bir brane (yüksek boyutlu obje) olabileceğini ortaya koyuyor.

Bu görüşe göre evrenin temel yapıtaşları braneden kopamadıkları için başka boyutlara geçiş yapamıyor. Yine de bazı özel durumlar söz konusu olabiliyor. Örneğin bazı iddialara göre yer çekimi diğer boyutlara yayılabildiği için diğer temel güçlerden daha zayıf kalıyor. Bir diğer olası istisna da yer çekimi dışında hiçbir güce tepki vermeyen Higgs birliği.

Weiler altı yıl önce nötrinolarla yapılan bazı deneylerde ortaya çıkan normal dışı durumları açıklamak için zaman yolculuğu konusuyla ilgilenmeye başlamış. Sıradan maddeyle çok seyrek olarak tepkimeye girdikleri için nötrinolarla 'hayalet parçacık' da deniyor. Her saniye trilyonlarca nötrino vücudumuza çarpıyor ve bizi hiç etkilemeden geçip gidiyor.

Weiler ve Hawaii Üniversitesi'nden Heinrich Päs ve Sandip Pakvasa bu normal dışı durumları açıklamak için steril nötrino adında kuramsal bir parçacıktan yararlanıyorlar. Yalnızca çekim gücüyle etkileşime girebilen steril nötrinoların sıradan nötrinolardan bile daha zor saptanabilir oldukları varsayılıyor. Bu yüzden steril nötrinoların da braneden kopabildikleri ve başka boyutlara geçiş yapabildikleri varsayılıyor.

Weiler, Päs ve Pakvasa'ya göre steril nötrinolar boyutlar arasında kestirme yollar bularak ışık hızını aşabiliyorlar. Einstein'in genel görelilik kuramına göre bazı durumlarda ışık hızını aşmak zamanda yolculuk yapıp geçmişe gitmeye denk düşüyor. Fizikçileri zaman yolculuğu üzerine düşünmeye iten de aslında bu.

2007'de Vanderbilt Üniversitesinden James Dent'le birlikte 'Nötrino zaman yolculuğu' adında makaleyi yayımlayan araştırmacıların öne sürdüğü düşünceler o zamandan beri iki bilim kurgu romanına esin kaynağı oldu. New York Times tarafından 'Da Vinci Şifresi'nin 'Fizik versiyonu' olarak duyurulan Mark Alpert'in 'Son Kuram' adlı romanı nötrinoların başka boyutlarda kestirme yollar bulmasından söz ediyor.

Joe Halderman'ın 'Kazara Zaman Makinesi' adlı romanıysa zamanda yolculuk yapan bir MIT öğrencisini anlatıyor. Yazar kitabında Dent, Päs, Pakvasa ve Weiler'in zaman yolculuğuyla ilgili makalesine de değiniyor.

Lees bij de volgende teksten steeds eerst de vraag voordat je de tekst zelf raadpleegt.

Tekst 10

Türkiye Koyunları

Bozkırların hayvanıdır. Hafif dalgalı düzlüklerde iyi yetişir. Türkiye'nin iklim şartları genelde koyun besiciliğine elverişlidir. Düşük sıcaklık sebebiyle Doğu Anadolu Bölgesi'nin doğusunda besicilik gelişmemiştir. Ayrıca Doğu Karadeniz Bölgesi'nin kıyı kesiminde yüksek nem ve gür çayırlardan dolayı koyun beslenmez. En fazla koyun beslenen bölgemiz İç Anadolu'dur. Bozkırların geniş alan kaplamasından

dolayı. Doğu Anadolu Bölgesi (batısı) ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri'nde koyun besiciliği gelişmiştir.

Koyun, kısa boylu otların geniş alanlarda yetiştiği bozkırlara uyum sağlamış bir hayvandır. Türkiye'nin birçok bölgelerinde ve özellikle yarı kurak olan step sahalarında başlıca yetiştirme yerini bulmuştur. Koyun, yürüyüşü ağır bir hayvan olduğundan, dik yamaçlı yerleri değil, düzce veya hafif dalgalı arazi ister. Koyun, Anadolu'da eskiden beri beslenmiş bir hayvandır. Yeşil otlakların bir süsü olmuş olan koyun, eti ve sütü, yünü ve derisi ile yaşantımızda önemli yer tutmuştur. Memleketimizdeki başlıca soyları Kıvırcık, Dağlıç, Karaman (Akkaraman, Morkaraman), Sakız ve Merinos'tur. Kıvırcık koyun, Trakya ile Güney Marmara bölgesinde yetişir. Et kalitesi çok iyidir. Bu soy yüksek bir yayla hayvanı olmayıp iyi otlaklar ister ve soğuğa fazla dayanamaz. Bu nedenle yüksek yaylalar bu cins koyunun yayılma sınırını çizmiştir.

Dağlıçlar ise, bütün Batı Anadolu'da ve Ege Bölgesi'nin çok dağlık olmayan bölgelerinde beslenir. Ege Bölgesi'nin bir başka koyun cinsi de Sakız'dır ki, ince ve az geniş kuyrukludur. Türkiye'nin diğer bütün bölgelerinde iri kuyruklu koyunlar yetişir. İç ve Doğu Anadolu'nun yaygın koyun soyu 'Karaman'dır' ki; bölgesine göre çeşitleri vardır.

Bütün bu yerli koyunlarımızın yünleri çoğunlukla kalın ve kısadır. Bu nedenle, 50 yıl kadar önce yumuşak ve ince kumaş dokumaya daha elverişli olan Merinos koyunu yetiştirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu arada yün dokuma fabrikalarımız için Merinos yünü ithal edilmiştir. En fazla İspanya'da tutunmuş olan bu cins koyun, memleketimizde de Karacabey'deki ve Bandırma yakınlarındaki Merinos istasyonlarında yetiştirilmiş, eski koyunlarımızla melez şekilleri de elde edilmiştir. Merinosların yünü ince ve uzun olup, et kalitesi yüksek değildir. Bu nedenle çeşitli ülkelerde kasaplık koyunlarla birleştirilerek melez soylar üretilmiştir. Merinos soylarının en yaygın olduğu ülkeler Avusturalya, Güney Afrika ve Arjantin'dir.

Çin'de Yavaşlama

Çin 10 yıl önce ABD ekonomisinin %14'ü kadar, 1,5 trilyon dolarlık ekonomisiyle dünya liginde 6. sıraya çıkabiliyordu. 2012 yılı sonunda 8,3 trilyon dolara ulaşan ekonomisiyle ABD'nin hemen ardında.

Her iki ülkenin de bu 10 yıllık dönemdeki kadar büyüebildikleri durumda 2022'de Çin yaklaşık 47 trilyon dolarlık bir büyüklükle ABD'nin iki katından büyük bir konuma gelecek. Bu süreçte büyüme hızlarını yarıya düşürseler dahi Çin yine 10 yıl sonra ABD'nin az da olsa önünde bir büyüklüğe erişecek.

Her iki ekonomi oldukça farklı şekillerde büyüyor. Talep tarafında ABD bunu iç tüketimle yaparken Çin dış tüketimle (yani ihracatla) yapmaya çalışıyor. Arz tarafında ise ABD ekonomisini bankaları, teknoloji ve iletişim sektörleri liderliğinde hizmet sektörleri sürüklerken Çin, imalat sanayisine yükleniyor. Oyuncaktan otomobile, elektronikten tekstile kadar çeşitli sektörlerde dünyanın fabrikası konumunda.

Ama büyümenin finansmanına bakıldığında büyük bir benzerlik var. ABD finans sistemi yıllardır zaten Almanya, Fransa, Japonya gibi ülkelerden çok farklı çalışıyor. Sermaye piyasaları bankalar kadar bir büyüklüğe sahip. Sistem, şirketlere kurumsal açıdan çok gelişmiş hisse senedi veya tahvil arzı piyasalarıyla her vadede doğrudan finansman sağlıyor. Ne var ki, 2009 yılında ABD'den başlayan global krizin bir sebebi yine bu piyasalarda klasik hisse ve tahvil enstrümanlarının ötesine geçilmesiydi. Bunlardan türetilen riskli enstrümanlarla 'gölge bankacılık' adı verilen bir şekilde regülatörlerin denetim alanları dışına çıkılarak ekonomideki borçluluk seviyesi hızla yükseldi ve sonuçta ödenemez seviyelere geldiği anlaşıldığında kıyamet koptu.

Çin'deki gölge bankaların faaliyetlerindeki artış uzun süredir bilindiği halde piyasaların çok ön plana çıkardığı bir konu değildi. Otoriteler de gölge bankalara, sistemdeki katılımı gerektiğinde esnetebilen bir mekanizma olarak görüp, ses çıkarmıyorlardı. Ama son aylarda Çin ekonomisindeki büyüme beklentileri giderek bozulup ekonomi de gerçekten yavaşlayınca gölge bankalara yönelik endişeler artmaya başladı.

Piyasalar, bu yavaşlama ile birlikte gölge bankaların kredi batıklarının hızla artabileceğini ve bunun Çin bankacılık sistemini ABD'de olduğu gibi bir krize sürükleyebileceğini düşünmeye başladılar. Çin Merkez Bankası da geçtiğimiz günlerde uyardığı halde faaliyetlerini sürekli artıran gölge bankacılık sistemini cezalandırmak için bankalararası piyasada yaptığı fonlamayı kısınca piyasalarda 2008 yılındaki Lehman Brothers iflasının hatıraları canlanıverdi. Ama piyasalar gereksiz endişeleniyor. Çin'in bankacılık sistemi gölge bankalardan etkilenecek kadar sağlıklı değil. Çin, ABD'nin tersine tasarruf fazlası olan bir ekonomi, merkez bankasında zora düşen bankalara kolaylıkla aktarılabilecek 3 trilyon dolar döviz rezervi var ve sistemin yarısı zaten devlet bankası olduğu için sistemi yönetmek çok daha kolay.